

development of creativity and independence of student plays a heuristic method of teaching. Application of this method of teaching promotes the development of students' abilities to analyze, compare, generalize, formulate and express their opinions, make independent decisions, conduct research.

Thus, the study of philosophical literature makes it possible to argue that thinkers still from days of antiquity in different ways, but recognized phenomenon of creativity in the practical existence of humanity, stressed the importance of self-employment, self-determination and self-identity.

The evolution of philosophical understanding of issues of independence and creativity does not provide a holistic view of essence, levels and indicators of the personal creative independence. It is necessary in further to explore the various aspects of the problem in psychological, pedagogical and methodical literature.

Key words: creativity, self-dependent activity, the creative independence, philosophers, philosophical understanding, ideas and views of thinkers.

Рецензент: Кохановська О.В.

УДК 37.034.235 (=161.2) «19»

Христенко О.М.*

ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ В ПРОСВІТНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТСЬКИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті проаналізовано ідейні засади, зміст, форми, методи, засоби духовного виховання в контексті педагогічно-просвітницької діяльності українських емігрантських жіночих об'єднань. Схарактеризовано основні напрямки жіночого просвітництва за кордоном: популяризацію духовно-інтелектуальної спадщини українства, просвіту дорослих, формування національної свідомості української громади, організацію рідномовного шкільництва, релігійне виховання дітей, молоді.

Окреслено перспективи використання педагогічної спадщини емігранток: підвищення мотивації національної ідентичності українських сімей, створення громадської мережі патріотично-християнського виховання.

Ключові слова: еміграція, жіночі організації, просвітницька діяльність, духовне виховання, патріотичне виховання, християнське виховання, просвіта дорослих, національна ідентичність.

Наприкінці 80-х років ХХ століття, внаслідок лібералізації політичного режиму в СРСР, розпочалася четверта хвиля еміграції з українських теренів. Після здобуття Україною незалежності, що супроводжувалося поглибленням економічної кризи на пострадянському геополітичному просторі (високий рівень безробіття, несвоечасна виплата заробітної плати тощо) еміграція українців активізувалася й набрала ознак трудової. Практично четверта міграційна хвиля з України триває.

Заробітчанство спричинило появу нових і поглиблення існуючих негативних явищ у житті суспільства – наприклад, соціальне сирітство, розпад сімей, вимушений виїзд за межі Батьківщини, культурну асиміляцію дітей та молоді. Загалом загострилася проблема виживання української нації – і не лише матеріального, а й, особливо, духовного.

Просвітницька допомога для збереження та розвою автентичності українства на засадах власних національно-релігійних цінностей стала актуальною потребою в інонаціональному середовищі. Підкреслимо, що зазначену ділянку праці в минулому радо брали на себе жіночі громадські організації, що об'єднували свідомих українок-емігранток. Їхня педагогічна спадщина слугує неоціненним досвідом, який доцільно використовувати в контексті дипломатичної підтримки сучасного українства за кордоном, зокрема щодо національно-культурної самореалізації та відповідного

* © Христенко О.М.*

духовного виховання дітей, молоді, дорослих. Адже, лише опираючись на фундаментальні ідеї патріотизму та норми християнської моралі, які відображають сутність духовного виховання, українські емігранти зуміють зберегти свою духовну силу, цілісність та виховати гідних нащадків.

Власне, провідну роль духовно-морального виховання в контексті завдань сучасної освіти обґрунтовують А. Вихрущ, О. Вишневецький, В. Ворожбіт, В. Жуковський, Н. Побірченко та ін. Зокрема А. Вихрущ з'ясовує засадничі ідеї християнства, які в умовах кризи педагогічної науки потребують відродження та системного впровадження. Аналізуючи методiku духовно-морального виховання дітей та молоді у вітчизняній школі, дослідники звертаються до історичного досвіду здійснення виховання на засадах християнської моралі.

Проблематику духовної автентичності, виховання української діаспори та власне роль жіноцтва в розвитку суспільства репрезентують у своїх працях М. Богачевська (громадська діяльність жіночих організацій України), І. Ключковська (розвиток української освіти зарубіжжя як фактор збереження етнонаціональної ідентичності), О. Луговий (діяльність українок на Американському континенті), О. Пащенко (діяльність українських жіночих організацій Польщі й Чехословаччини в міжвоєнний період), І. Руснак та С. Романюк (історія українського шкільництва в Канаді), О. Сапеляк (питання міжнаціональних шлюбів та асиміляції), Н. Слюсаренко (роль та місце жінки в історичному поступі людства).

Разом із тим важливим науковим завданням залишається вивчення явища жіночого просвітництва за кордоном у минулому, що допоможе відповісти на запитання: як українки-емігрантки дбали про передачу духовних національних скарбів нащадкам в умовах чужої країни? Мета нашої статті – проаналізувати ідейні засади, зміст духовного виховання в педагогічно-просвітницькій спадщині жіночих організацій української діаспори та окреслити шляхи використання їхнього досвіду відповідно до потреб сьогодення.

Отже, на початку ХХ століття суб'єктами жіночого просвітництва на чужині були українки-монахині, які разом із рідною Церквою сприяли утвердженню духовних національних цінностей в українській громаді. Наприклад, у першій щоденній українській школі, відкритій 1905 року у Бівері Лейку (провінція Альберта), де навчались 60 дітей, заняття проводили «Сестри Служебниці», які прибули до Канади з Галичини і мали відповідну гімназійну освіту [13, с. 109]. В Едмонтоні того ж року «Сестри Служебниці» заснували першу рідну школу, заняття в якій відбувалися щоденно після навчання в державній школі. Діти вивчали українську мову (5 годин на тиждень), історію та літературу (по 2 години), релігію (3 години). Проводилися практичні заняття з українського декоративно-прикладного мистецтва (різьба, вишивка, писанкарство). Учні школи брали участь у концертах з нагоди дня народження видатних українців – Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Шашкевича, а також релігійних свят [13, с. 109-110].

Самобутній досвід просвітницької діяльності українських жінок за межами Батьківщини спостерігаємо у воєнний період (1914–1918). Завданнями Жіночого комітету допомоги пораненим жовнірам, організованого українками, які з початком Першої світової війни опинилися у Відні, було формувати національну свідомість і християнський світогляд своїх земляків, пропагувати українську справу серед інших народів. Жінки роздавали українську періодику («Діло», «Вісник Визволення України»), молитовники, брошури. У шпиталях, де були більшість українців, влаштовували концерти пам'яті Т. Шевченка, українські Свят-вечори, «Свячене» [16, с. 4].

Під впливом революційних подій 1917–1918 рр., створення УНР та ЗУНР, у провінції Саскачеван (колонія Дана) створено жіноче товариство «Труд», яке звернулось до всього жіноцтва в Канаді з відозвою «Українські жінки організуйтеся». Українки відгукнулися і почали творити самостійні товариства. Прикладом для них були жінки Вінніпегу, які 16 листопада 1916 року створили перше у Канаді об'єднання

українок – Українське жіноче просвітне товариство при Українському народному домі, яке здійснювало культурно-просвітницьку працю, спрямовану проти асиміляції [13, с. 37]. Власне, суттєвий вплив щодо етнічної самоідентифікації українства за кордоном мали міжнаціональні шлюбні зв'язки. Українці часто одружувалися з представниками інших націй, і їхні діти поступово денационалізувалися [9, с. 2]. На думку О. Сапеляк, однією з головних причин поширення міжнаціональних шлюбів є втрата великою частиною українського населення основних компонентів етносу, передусім національної свідомості [14, с. 177]. У міжнаціональних сім'ях діти виховуються не на культурі, а на стику культур, що призводить до їх психологічної нестійкості. Тому жіночі об'єднання спрямували зусилля на патріотичне виховання українських емігрантів, прагнучи зберегти їхню самобутність та духовний зв'язок з рідною нацією.

Так, основними напрямками діяльності «Союзу українок» Тарнова (1921) були: організація дошкільного виховання, опіка материнства і дитинства, боротьба з проституцією. Жінки зобов'язалися засновувати школи грамотності, влаштовувати лекції, вистави, концерти. Дбаючи про патріотичне виховання підростаючого покоління, товариства влаштовували дітей емігрантів до українських шкіл у Галичині, організували дні пам'яті Т. Шевченка, О. Кобилянської, заснували майстерню з вишивання [6].

Подібний досвід просвітницької роботи знаходимо в історичній спадщині українок-емігранток Чехословаччини – Жіночої секції Української академічної громади (1921) та Допоміжної жіночої секції при медично-санітарному відділі Українського громадського комітету (1922), яка заснувала дитячий клуб естетичного і мистецького виховання, започаткувала традицію проведення Великоднього свята для дітей «Червоне яечко» [15].

Український жіночий союз (УЖС) у Празі (1923) влаштовував свята всеукраїнського характеру – Шевченківське свято, Свято утворення Соборної України, свято в честь письменника Олександра Олеся; ювілеї, концерти, вечірки, присвячені видатним жінкам Людмилі Старицькій-Черняхівській, Софії Русовій, Марії Грінченко, Наталії Кобринській, Ользі Кобилянській; День Матері [16, с. 3]. Таким чином жінки прагнули зберегти в діаспорі історичну пам'ять української нації, збагатити духовну спадщину людства здобутками українок. Для популяризації національного мистецтва діячі союзу заснували майстерню української вишивки для студенток [16, с. 4].

Середовищем духовної просвіти української діаспори стала заснована УЖС 1933 року їдальня, де організували недорогі обіди для українців-емігрантів і, водночас, вечори з нагоди українських національних свят, «літературні чаї» з рефератами і дискусіями. При їдальні діяла бібліотека українських видань та зарубіжної періодики.

Особливої уваги заслуговує просвітницька діяльність Української Національної Жіночої Ради в дитячому будинку для українських сиріт (Подебради), яка ініціювала заходи українознавчого характеру, зокрема свято пам'яті Т. Шевченка. Вихованці слухали розповідь про видатного земляка, читали його вірші, виконували Кобзареві пісні [6]. УНЖР опікувалася дітьми з малозабезпечених емігрантських сімей: влаштовувала їх до навчальних закладів, організувала творчі вечори, які сприяли розвитку індивідуальних здібностей вихованців (діти грали вистави, декламували, співали, самостійно розмальовували програми вечорів та запрошення). Прагнучи виховувати юних українців на культурно-релігійних традиціях рідного народу, діячі ради влаштовували на Різдво Ялинку, а на Великдень – свята «Українська дитяча крашанка» та «Червоне яечко» [6]. Жінки привертали увагу влади, громадськості до проблем української молоді, студентства, допомагали дівчатам і юнакам здобути вищу освіту, надавали їм фінансову, консультативну допомогу. Тривалий час товариство опікувалось Українським гуртком юнаків «Пу-гу». За підтримки С. Русової гурток «Пу-гу» влаштовував розмаїті вечори, засідання, «вечори настроїв» для дітей і юнацтва.

Національно-просвітницьку роботу серед жінок здійснювали члени «Союзу українок-християнок» (1924), «Союзу українок» (1927) у Подєбрадах, що також були центром українського жіночого руху в Чехословаччині. «Союз українок» (голова Статникова) влаштував для емігранток лекції з української історії [7, с. 4]. Діячі «Союзу українок-християнок» сприяли прищепленню традиції вшанування національної історичної пам'яті шляхом опіки над могилами українців. Дбаючи про виховання українських емігрантів на власній національно-культурній спадщині, товариство заснувало видавництво «Київ», з якого 1925 року вийшла в світ збірка «Стилет і стилос» Євгена Маланюка [15]. «Союз українок-християнок» проводив активну гурткову роботу, на базі товариства діяв дитячий клуб. Крім того члени союзу практикували такі масові форми виховної роботи як екскурсії, свята, академії. Великого значення надавалося морально-релігійній просвіті українських емігрантів. З цією метою «Союз українок-християнок» організував у Подєбрадах Богослужіння.

Проблемами національно-духовного виживання українства на чужині займалися діячі «Союзу українок Канади» (1926) [4, арк. 5-7], «Організації жінок Канади» (1930) [1, с. 157]. На першому з'їзді «Союзу українок» в Саскатуні (грудень 1927 р.) патріотичне виховання молоді визначено одним з пріоритетних завдань товариства. Для реалізації поставлених цілей «союзанки» практикували гурткову роботу – організували дівочі клуби [8, с. 4]. Разом з молоддю українки Канади влаштували виставки українського народного мистецтва, виголошували реферати з проблем національної культури [11, арк. 5-7]. Учасниця українського жіночого руху в Канаді А. Оленюк на сторінках «Жіночої долі» писала: «Все своє народне ми тут в Канаді дуже любимо й поважаємо, і це є дуже гарний приклад для нашої молоді. Вона (молодь. – О. Х.) також кохається в народніх строях, виступає в них і перед чужинцями, за що одержує похвалу й від чужих людей» [10, с. 7].

Поширеною формою виховної роботи українських жіночих організацій Канади було Свято матері з метою формування пошани до берєгині роду. На святі використовувалися музично-поетичні твори української класики. Так, до програми Свята матері, влаштованого Жіночим товариством імені Ольги Бєсарабової (Монтреаль, Квебек), входили пісні у виконанні дитячого хору, вірш Шевченка «Чернець» [2, с. 3]. Виголошений на святі реферат про завдання матері був покликаний привернути увагу українок-емігранток до проблеми духовного виховання дітей в родині [3, с. 5].

Наприкінці 30-х років ХХ століття в країні кленового листу діяло дев'ять шкіл при монастирях «Сестер Служебниць», в яких діти вивчали українську мову та окремі українознавчі дисципліни [13, с. 144]. Українки-монахині прагнули прищепити вихованцям християнську мораль, яка разом з національним еством утворює духовну сутність особистості.

Духовно-моральне виховання підростаючого покоління було одним із пріоритетів діяльності українських жіночих організацій в Бразилії. З 1922 року тут діяв «Союз українських жінок при Хліборобському освітньому союзу», який мав свій музей, заснував та опікувався школами [1, с. 158]. 1937 року у Бразилії відбувся з'їзд українських Марійських Дружин, на якому порушено низку проблем емігрантського життя. Зокрема йшлося про виховання дітей у дусі християнської релігії. Провідна роль у виховному процесі відводилася матері. Було виголошено реферат про роль жінки як громадянки, покликаної берегти національне обличчя української громади через вживання рідної мови, використання в побуті елементів народної культури, мистецтва, вшанування національної історії.

У цей час українські Марійські Дружини проводили активну просвітницьку діяльність в Іспанії (Сан-Себастьян, Тулуза, Вікторія, Барселона, Більбао). Дружинниці практикували таку форму виховної роботи, як прилюдні виклади. Їх тематика зосереджувалася у сфері етики, моралі. Завдяки зусиллям Марійської Дружини чимало українських дітей вивчили основи катехізму і виховувалися в дусі християнської релігії.

В Аргентині просвітницьку діяльність серед української громади проводили члени «Об'єднання жінок просвіти», створеного 1933 року [1, с. 159].

Проблемний контекст просвітницької роботи громадських об'єднань українок США також відображав основні тенденції українського жіночого просвітництва. Члени «Союзу українок Америки» дбали про збереження та розвиток культури свого народу, виховання дітей у національному дусі, просвіту української жінки і підготовку її до громадської праці [5, арк. 8–9]. У травні 1932 року в Нью-Йорку відбувся Перший Український Жіночий Конгрес, на якому українки виступили з рефератами «Жінка-робітниця», «Мистецтво», «Виховання й асиміляція наших дітей» [12, с. 14].

Таким чином, завдяки своїй послідовній роботі щодо об'єднання духовно-інтелектуальних сил українства, створення рідномовного шкільництва, патріотичного та християнського виховання дітей, молоді, збереження та популяризації культури рідного народу жіночі організації стали невід'ємною частиною духовного світу української діаспори, дієвим чинником її національного самоствердження.

Зміст духовного виховання в просвітницькій спадщині українок-емігранток відображав два головних компоненти: національно-патріотичний та морально-релігійний (християнський), що забезпечувало захист і розвиток духовної ідентичності українства поза межами Батьківщини, його внутрішню природу і потугу, його живлення від коренів і джерел рідної нації, землі та віри.

Сьогодні варто мобілізувати сили української діаспори для гармонійного духовного зростання в умовах модерного глобалізованого світу, адже повага до інших націй розпочинається з самоповаги. Відтак головними напрямками використання педагогічної спадщини емігранток є: підвищення мотивації національної ідентичності українських сімей (систематичні просвітницькі зустрічі, культурні акції, свята української родини, конкурси національної гордості тощо), а також створення громадської мережі патріотично-релігійного виховання дітей та молоді на засадах українознавства та християнської моралі, яка репрезентує найвищі істинні духовні цінності – любов і милосердя, повагу людської гідності, мир і єдність світового суспільства.

Перспективними аспектами дослідження залишаються: громадське просвітництво українок у східному зарубіжжі (пострадянський простір), проблеми законодавчого регулювання захисту національно-культурних прав емігрантських сімей тощо.

Література:

1. Бризгун-Соколик О. Українка в діаспорі / О. Бризгун-Соколик // Дзвін. – 1991. – № 7. – С. 157-160.
2. Жіноча доля. – 1930. – Ч. 42. – С. 3; 12-13.
3. Жіноча доля. – 1930. – Ч. 50. – С. 5.
4. Листування з товариствами «Союзу українок» в Америці і Канаді та їх членами про прийняття участі в роботі, надіслання журналу та інше. 1927–1939 рр. – ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 319. – Оп. 1. – Спр. 177. – 92 арк.
5. Матеріали Третьої і Четвертої Конвенції СУА. 1937, 1939 р. – ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 872. – Оп. 1. – Спр. 20. – 68 арк.
6. Науково-практичний журнал «Архіви України» [Електронний ресурс] / Пащенко О. Б. Діяльність українських жіночих організацій Польщі й Чехословаччини 1918–1939 рр. (за документами ЦДАВО України) // Архіви України. – 2000. № 4-6. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/index.php?244> - 12к.
7. Нова хата. – 1928. – Ч. 1. – С. 2; 4.
8. Нова хата. – 1928. – Ч. 3. – С. 4; 8.
9. Нова хата. – 1937. – Ч. 13. – С. 2.
10. Оленюк А. Дещо про теперішні часи в Канаді / А. Оленюк // Жіноча доля. – 1930. – Ч. 37. – С. 7.
11. Реферати членів товариства «Союз українок» в Канаді. 1929–1937 рр. – ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 319. – Оп. 1. – Од. зб. 176. – 71 арк.
12. Ріжні вісти // Нова хата. – 1932. – Ч. 6. – С. 13–14.

13. Руснак І. С., Романюк С. З. Українське шкільництво в Канаді / І. С. Руснак, С. З. Романюк. – Снятин, 2002. – 352 с.
14. Сапеляк О. Міжнаціональний шлюб і асиміляція / О. Сапеляк // Дзвін. – 1991. – Ч. 7. – С. 176–178.
15. Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича // Пам'ятки історичної думки України. – К., 1993. [Електронний ресурс] / Додатки. Ульяновська С., Ульяновський Є. Українська наукова і культурницька еміграція у Чехо-Словаччині між двома світовими війнами. – Режим доступу: <http://www.litopys.org.ua/cultur/cult25.htm>
16. Український жіночий комітет у Відні // Нова хата. – 1935. – Ч. 4. – С. 3–4.
17. Український жіночий комітет у Відні // Нова хата. – 1935. – Ч. 4. – С. 3–4.

Христенко О. М.

ДУХОВНОЕ ВОСПИТАНИЕ В ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНСКИХ ЭМИГРАНТСКИХ ЖЕНСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ (ПЕРВАЯ ТРЕТЬ XX ВЕКА)

В статье проанализировано идейные основы, содержание духовного воспитания в контексте просветительской деятельности украинских эмигрантских женских объединений. Определено направления женского просвещения за рубежом: популяризация духовно-интеллектуального наследия украинцев, формирование гражданского сознания украинской громады, организация национальной школы, религиозное воспитание детей и молодежи.

Охарактеризовано перспективы использования педагогического наследия эмигранток в современных условиях: повышение мотивации национальной идентичности украинских семей, создание общественной сети патриотического, христианского воспитания.

Ключевые слова: эмиграция, женские организации, просветительская деятельность, духовное воспитание, патриотическое воспитание, христианское воспитание, просвещение взрослых, национальная идентичность.

Khrystenko O.M.

SPIRITUAL UPBRINGING IN INSTRUCTIVE ACTIVITIES OF UKRAINIAN EMIGRANT WOMEN'S ORGANIZATIONS (THE FIRST THIRD OF THE TWENTIETH CENTURY)

The article analyzes the ideological foundations, content, forms, methodologies and means of spiritual education in the context of pedagogical and educational activities of Ukrainian emigrant women's organizations.

The author characterizes the main areas of women's enlightenment abroad: popularizing spiritual and intellectual heritage of Ukrainians, adult education, the formation of national consciousness of Ukrainian community, organization of Ukrainian-language schools, religious education of children, youth. Contents of spiritual education in educational heritage of Ukrainian emigrants reflect two main components: national-patriotic, moral and religious (Christian). This content provides protection and development of Ukrainian spiritual identity outside the homeland, their inner nature and power, their relationships with the roots and sources of their native nation, land and faith.

It is concluded that respect of other nations begins with self-respect, that is why the main areas of use of pedagogical heritage of emigrants are: increasing of motivation of Ukrainian families, national identity (systematic educational meetings, cultural actions, festivals of Ukrainian family, contests of national pride, etc.). Also modern Ukrainian emigrants need creation of patriotic and religious education of children and youth on Ukrainian and Christian morality, that represent the highest, the true spiritual values – love and charity, respect for human dignity, peace and unity of world society.

Key words: emigration, women's organizations, instructive activities, spiritual upbringing, patriotic upbringing, Christian upbringing, adult enlightenment, national identity.